

ПРИЛОЖЕНИЯ

1. БЕЛЕЖКИ ВЪРХУ ЛЕКСИКАТА ОТ ТЕКСТОЛОГИЧНО ЕСТЕСТВО

Връзката между християнството и езика в досегашните речници остава в сянката на лингвистичните изследвания, които търсят преди всичко езиковите пластове или се задоволяват с посочване на съвременните езикови съответствия на старобългарските думи. Докато безспорните богословски термини са посочени и преведени в Речник-индекса, хипотетичните значения на отделни думи с предполагаем богословски дискурс не са включени в самия Речник-индекс. Преводът на славянската богословска лексика в определен контекст понякога изисква избор на новобългарски нюанси, които не могат да бъдат включени без тълкувания и опасност да се накърни научната езиковедска строгост на самия Речник-индекс. Внасянето на такива тълкувания в самите статии би нарушило баланса между тях и останалата част от Речник-индекса. Използването на Речник-индекса като електронен справочник също е причина да оставя тези наблюдения като субективно приложение в края на книгата.

Предложените тук наблюдения върху етимологията и семантиката на отделни думи засягат както възгледите на първите преводачи, така и нашето тълкуване на културния дискурс на IX в. Естествено съвременното разбиране на този контекст може да се отличава съществено от значението, което са влагали съвременниците на ES, затова преводът на тези думи (фрази) е обект на бъдещ старобългарски богословски речник.

В отделни случаи контекстът дава основание за новобългарски превод, различен от механичната замяна на старобългарска с новобългарска дума. Типичен пример в речниците е преводът на *ндолъ* с ‘идол’, докато контекстът в ES предполага ‘форма без субстанция, нетленна плът’ за първоначалното състояние на човека (като нетленна плът) до появата на тленното човечество. В Чина за Богоявление 2v13–14 се подчертава тъкмо низхождането на висшите към низшите форми на битието и просветляващата енергия на Св. Дух, замяната на нетленната плът с грешния човешки род и пронизването ѝ с Божественото спасение в Божието царство.

В случаите, когато богословските формули изискват специално историческо разяснение, тези тълкувания не са маркирани при ключовите думи в

Речник-индекс на Синайския евхологий

Речник-индекса. Напр. безначалното рождество на Исус (*везначалное рождество* 53r11) и непорочното раждане на Дева Мария (*прѣвѣзѣти дѣвоѣж по рождѣствѣ* 86r25), постулирани по време на събора в Константинопол в 553 г., не са отбелязани към основната дума *рождество*. Според мене от богословското тълкуване на пречистата утроба в *бже... отврѣзѣан прѣчнстѣжѣ жтробѣж... бѣмоѣ* 92v4 като ‘Боже... разкриващ пречистия източник на милосърдие... за всичко’, за *τά ἄχραντα σπλάγχνα... τῆς ἀγαθότητος*, става ясен и изразът *авнтн очѣж отробѣж* (sic) *вз комь* 83r11 ‘разкривам духа на Отца в някого’.

Изоставени са и спорните тълкувания като *проображенне·сѣтѣн еднносѣщѣннѣн тронѣн* ‘таинството на Света единосъщна Троица като предначертание’, вероятно за *μυστήριον* (тук Я. Фръчек предполага *πρωτόπλωσις*, Р. Нахтигал допуска *προχάραγμα* или *προεἰκόνημα*).

Особено внимание изисква изразът *положитн исповѣданне камѣно* 80r4–5 ‘узаконя изповедта като дейност в църквата (храма)’, алюзия на Mt 26.18–19, защото изразът не е свързан с Мойсеевите скрижали, а маркира част от разликите между православното и западното богословие.

Използването на лингвистични средства от преводачите за обосноваване на богословските принципи определя уникалността на славянската терминология: последователно в нея е прокарана опозицията ‘божествено’: ‘тварно’. По-долу посочвам някои специфични за ES изрази в подкрепа на това твърдение.

Единствено в славянски от името на Христос и фонетичното сближение на *хрьсъ* – *кръсъ* е създадено ново понятие за тъждеството на християнизиранието и на кръщението: *хрьсъвнъ* – *кръсъвнъ*. Вероизповедната формула от тайнството кръщение не е само израз на единомислието на вярващите. Неологизмът *кръстѣн* по отношение на гръцкото *βαπτίζειν* е маркиран в ES като тайнство по отношение на буквалния превод *вз водѣ погрѣженне* за човешкото кръщение¹, същото се отнася и до *взкръстѣн* (за Възкресението на Христос) и *сѣтворѣнн мрътвнѣ нъз гроба нскочнн* (за възкресението на хората). Славянската семантика получава допълнителна фонетична

¹ Климент Охридски обяснява земното кръщение като *ванѣ възтѣнскѣмѣ*, вж. *Велинова, В.* Хрониката на Константин Манасий в българската средновековна книжнина (рецепция на среднобългарския превод). – Старобългарска литература, 37–38, 2007, с. 165, и *Минчева, А.* Архаична употреба на думата *кръсъ* в старобългарския превод на Римския патерик. – В: *Език и история на българските средновековни текстове.* София, 2001, 45–53.

подкрепа от значението на индоевропейския корен *kṛīs- ‘здрав’, (срв. руското „не быть ему на кресу“ със значение „няма да оздравее“) и от неологизма възкръснѣти ‘възкресение’. Възкръснѣти е маркирано по отношение на възстати (ἀνάστασις) с отсъствието на земното притегляне, не само защото се отнася изключително до разделяне съдбата на възплътеното Слово от съдбата на хората при Второто пришествие. Самият кръст (кръстъ, хръстъ) на Христос е отделен от оръдието на мъченията (распѣжъ). Докато на Изток възкресението се изобразява със сливането на Иисус в ада и възкресението на човешкия род, в базиликите с ариански традиции (напр. мозайките от V–VIII в. в Равена) възкръсналият Христос е здраво стъпил на земята. Левитацията на възкръсналия Христос над каменния гроб е по-късна тема в западното изкуство и архитектура², но в славянската терминология тя е била маркирана с разделянето на „оживяването“ от „възкресението“. Представката въз- в термините за възкресение и възнесение също „издига“ нетленното тяло. Разглежданата тема е част от много по-широк дискурс за семантичните маркири в литургията и в изкуството.

Тук с основание може да се възрази, че става дума за буквален превод от гръцки на изрази като сътворити мрътвѣна нъз грѣба нескѣтити вместо възкръснѣти, въз водѣ погрѣженне в м. кръстѣти. Но самият избор на друга славянска дума, когато един и същи акт се отнася до Христос, а не до човешка личност, е по мнение на авторката решение на първите преводачи, а не резултат на механични преводи. За това говорят примери от сравнението на цитатите в ES: текстовете от различни преводи запазват тъждеството на смислообразуващите лексеми, а се различават по спомагателни глаголи или граматично оформление, напр. апостолският текст от Посланието до Евреите 13.17: ꙗко слово хотѣше въздѣати за въз 67v19–20 и ꙗко слово въздѣанью сътворити ѿмашн 82v15–16.

Освен кръстѣти специализирана употреба във връзка с кръщението има глагола просвѣтити и етимологически сродните думи за гръцко ὁ φωτισμός, τὸ φωτισμῶς. Идеята за божествената светлина (свѣтъ) и просветлението в душата на покръстения водят до избора на просвѣщение наред с боговъзвеление за θεοφάνεια, ἐπιφανεῖα, също вода стааго просвѣщеннѣ ‘света вода за кръщаване на Богоявление’ за ѿδωρ τῶν ἁγίων βαπτισμάτων τῶν ἁγίων θεοφανεῖων. Оттук и преводът на просвѣтити свѣтъ лица... на раба 39v10

² Hoeps, R., A. Kölbl, E. Lois, J. Rauchenberger. Himmel Schwer. Transformationen der Schwerkraft. München, 2003.

Речник-индекс на Синайския евхологий

може да се предаде с „облея, просветля вярващия със светлината на лицето (на Бога)“; просвѣтлѣнѣ ѿмъ • ѿ срѣдчѣнѣн очн 23v2–3, 79r21–22 с „просветля със светлината на разума, просветя ума и очите на сърцето“. Чрез връзката на Логоса (слово) като светлина (свѣтъ) с кръста като символ на Възкресението и Спасението (кръсть, хръсть) и името на Исус (нѣсѣхр) в славянски е образувана семантична верига, различна от гръцки³.

Специфична за първия славянски превод е лингвистично маркираната християнска опозиция мъдрост (земна, „външна“ мъдрост) – Премъдрост (София, Божията премъдрост), срв. и велненменъна прѣмъдрость „премъдрост, която дава голяма слава (име)“, ѿ μεγαλώνυμοσ σοφία 63v17 и прѣмъдростьтн (sic) ‘разсъждавам мъдро за и чрез Бога, философствам’ 34vб.

Новата терминология, представена в ES, допълва представата ни за богословските възгледи на първите преводачи и засяга основни понятия като ѿсѣиненне (към въпроса за *обоженieto*)⁴, и въпроса за възплъщението: възловѣченне – възплъщенне – плътнѣ облжнѣннѣ свое божество.

Основание за противопоставянето на божественото и тварното съдържа самата евхаристия. Претворяването на тварното в мисловно-нетварно е онагледено чрез терминологията за причастието (като жертвено тяло на Исус) и нафората (причастяването на хората) като участие в тайното пресъществяване на Христа с помощта на Св. Дух. До извършването на евхаристията над даровете се говори за връшънѣе, хлѣбѣ прѣдъложеннѣ – за публичното излагане на хлябовете в храма, прѣвѣсѣсѣс, τὸ προσκομίσαι (τὸν ἄρτον), прѣдъложен сѣ самъ – за Исус като доброволна жертва на тялото, ὁ προθεῖς ἑαυτὸν с наблягане на свободния избор на Исус, прѣданне – за духовната жертва, свещенодействие на Исус с предаването му на смърт, ѣероурѣа. Осветените хлябове са чьстѣное тѣло – причастието като бого-

³ В гръцки Χριστός е и „избраникът, помазаникът“ от Стария завет, семантичната връзка с кръщението е представена в χρισμια, с пророчеството – в χρισμός и производните му. Връзката на символа „кръст“ с древните божества е описвана многократно, но думата σταυρός не е мотивираща основа. За връзката между левитите от Стария завет, левитацията и „златния прах за извисяване“, с Бога-светлина и символа на светлината точка на изчезване-излъчване се заговори отново в XXI в. във връзка с открытията на нанотехнологиите, но засега само в популярните съчинения по история на алхимията.

⁴ Думата ѿсѣиненне се среща в предсмъртната молитва на Константин-Кирил, вж. *Димитров, П., М. Тихова*. Предсмъртната творба на Константин-Кирил Философ. – В: Константин-Кирил Философ. София, 1981, с. 126.

Речник-индекс на Синайския евхологий

честивото тяло на Иисус, свѣтлѣ тѣло непорочно – за ‘чиста, непорочна жертва’, ἄμωμον ἱερεῖον, частъ гна плѣтн със съответствие *communio corporis Domini*. След ритуала на пресътворяването на даровете верните приемат тайните на светото причастие – приѣтн... тѣлн • честънаго тѣла н крѣве или се приобщават – приѣтн обѣщене ‘приемам причастие, комка’, стѣннѣ н блѣвенне приѣтн ‘получа освещаване и благословия’, ε̅ λογηθῆναι καὶ ἁγιασθῆναι.

ES обаче не е запазил (или възприел) панонската дума за евхаристията, засвидетелствана в Киевските листове: възѣдъ, заемка от старовисоконемски *wizzod*. Особено интересен е въпросът за езика на епиклезата при евхаристията и останалите тайнства, където източната и западната традиция се различават съществено още в IX в., а на свой ред славянската практика се отличава от гръцката.

За съотношението на трите субстанции в Троицата има няколко дефиниции: едннѣство бжствѣ... несъмѣсно прѣвѣдѣще • просто неразѣлъно 86r20 ‘единството на божествеността (на Троицата), пребиваваща просто неразделно, без смесване на същностите’, едннѣ божество въ трн лица Iv17 ‘едно божество в три лица’, прѣстѣл тронца... трн съставн сълнчно въ едннѣ бжствѣ 67r12–14 ‘светата Троица... три същества (единосъчно) в едно божество’, съставъ в този контекст вероятно превежда λόστασις, докато в животъ съставъ моего 37v11 ‘животът на моето същество (телесен състав)’ съставъ вероятно превежда φύσις.

Контекстът често навежда на мисълта за възможни преводи, които не са подходящи за Речник-индекса поради хипотетичния им характер. Напр. радостъ 84r12 може да се преведе като ‘тържество (във връзка с отказ от земната плѣт)’, особено ако значението има специфичен паралел в съвременните говори, тук имам пред вид думата Радуница, ‘денят след Великден’. Това тълкуване на радостъ се съотнася с въз радостъна 65v17 ‘радостно състояние след отказа от земната плѣт (смъртта)’, където радостъна превежда ἐπὶ τῷ χρηστότερον καὶ θυμηδέτερον καὶ ἀνάλαυσιν καὶ χαρᾶν. Така е понятен и изразът ѣн... съвѣшен съзѣмн • радостно жнзнь пожннѣтъ 84v8 ‘всички, посели сълзи (страдали), ще пожнат вечен живот в радост’. Етимологически свързаните отърадѣ ‘състрадание, прошка’, и отърадѣтн ‘състрадавам, опростявам’, също насочват мислите към Божието състрадание и опростяването на греховете в бъдещия живот.

Речник-индекс на Синайския евхологий

Богословският подтекст води и до създаването на синоними в текста, например поръчителът ‘поръчител’ и подземлян (власти) със значение ‘поръчител при обряда подстрижение’ ἀνάδοχος. Последното може да значи и ‘приемащият обряда като заместник на Бога’ за гръцкия διάδοχος. Споменаването на нощната и утринната служба и сливането им във всенощно славословие е отбелязано в 38r11–12 (нощньнѣна оутрѣньнѣна мѣвзи • всенощное славословествѣне).

Субективното възприемане в отделни случаи е особено спорно, затова тълкуването им не е включено в индекса, например метонимията за Христос снла 83v23: ‘Въплътеното тяло на Господа като жилище на духа’, със съответствие σκήνωμα, е отбелязано като погрешен превод от Фръчек, който предполага четенето сѣла вместо снла, по Ps 83.2, но според мене е възможно и реминисценция по σκηνή, ‘Скинията на Мойсей с божествена сила’ или снла (метонимия за Бог-Отец) в 48r17 (възможно за δύναμις по Mt 26.64).

В някои случаи семантичното маркиране на богословските понятия за старобългарския книжовник може би се крие в считаните от нас за синонимни форми с морavsка и българска фонетика. Напр. оцѣстѣнѣ ‘изчиствам ритуално’ (с Божието име, омилюстивявам Бога чрез измиване) за ἰλάσκομαι и очнстѣнѣ ‘изчиствам’ (конкретно, в битов план). Семантичната връзка в първия случай с ἰλαστήριον ‘очистилище’ за капака на ковчега на завета, може да е допринесла за семантичното маркиране. Такива предположения естествено са изключени от преводите в самия индекс.

Обикновено домашната дума поема нови метафорични функции, например свѣтѣвъ чаша 105r2 ‘църковен потир за осветеното вино (като кръв Христова)’ и чаша (scil. бжнѣ) 47r7, метонимия за ‘жребий, съдба (на Иисус)’ (Mt 26.39, Mk 14.23 и Lc 22.17, перифраза на Ps 15.5).

В отделни случаи богословската алюзия е неясна за съвременния читател, напр. числото 150 в Молитвата при подагра 36v6–36v15 (може би към Богородица), напомня за по-късния розарий, молитва, съставена от трикратно казване по 50 пъти на Молитва към Богородица („богородично“), с разделителни „Отче наш“, „Слава“ и една молитва за чудесата от живота на Иисус. „Слава“ и „Богородично“ като тропари в т.нар. δοξαστικόν са споменати в тревника като разделителни тропари и в Молитвата на братотворение, 11v21.

Споменатите тук контекстови тълкувания, изключени като спорни от речниковите статии, са от значение за синтеза на историко-лингвистичните

и културологичните данни. Именно тълкуванията на литургическото богословие оживяват в химнографията, свещенодействията, иконите и словотворчеството.

В заключение е нужно да се отбележи, че съдбата на ES в славистичните проучвания е имала различни обрати във връзка както с относителната хронология на други ръкописи, така и с новите исторически и археологически данни за християнизирването на славянското население преди мисията на Кирил и Методий. Ако се абстрахираме от интерпретациите на предполагаемите архетипове и двете възможни линии – към източна или западна сфера на богословско влияние – остава свидетелството на самия ръкопис. Паралелите към Символа на вярата отговарят на гръцката молитва, свързана с името на Константинополския патриарх Методий (ок. 849 г.) и на формулата от католическия Символ на вярата: *κλιμαξίτης σα τειβῆ εἰς ἑνὸς βοῦ ἡ οἴου • εἰς ἑνὸς ἀδελφοῦ σου τοῦ ἡμετέρου • ἐν ἡμετέρῳ ἡμετέρου • ἐν ἡμετέρῳ ἡμετέρου • ἐν ἡμετέρῳ ἡμετέρου*. Въз основа на твоите католически и апостолски църкви (23v15–19 срв. и 33v24–25 о вселенствъ н о ствн кафо(л)ически апостолски църкви) за гр. προσκυνῆ σὲ τὸν μόνον ἀληθινὸν θεὸν καὶ Πατέρα καὶ τὸν μονογενῆ σου Υἱὸν τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν καὶ τὸ ἅγιόν σου Πνεῦμα, ἐν τῇ ἀγίᾳ σου καθολικῇ καὶ ἀποστολικῇ Ἐκκλησίᾳ (с изпускане на καὶ τὸ ἅγιόν σου Πνεῦμα, може би защото Св. Дух е изпратен временно на земята чрез Христос). За σταυρωθέντα от Символа на вярата (распенъ са) в старовисоконемски срещаме in cruce pislacan, което по значение съответства на лат. cruci affigere и пригвозденъ на распонъ (50r17). Словенското на križ raspel от Клагенфурския ръкопис⁵ е паралел на распенъ са на распонъ (50r24) и вероятно е било в употреба сред етнически разнородното славянско население на територията на Моравия и Панония. Началото на философски осмислената старобългарска богословска терминология обаче е поставено с распатне, кръсть за σταυρός, възкръсенне за ἀνάστασις и кръстити за βαπτίζειν. С това осмисляне започва лингвистичното разграничение от арианството, което е политическа сила в кралството на лангобардите до 774 г. и има здрави позиции в Каринтия и Северна Италия по времето на Кирило-Методиевата мисия. Преводът на Словата срещу арианите на Константин Преславски подчертава актуалността на темата за съратниците на Кирил и Методий в защита на правоверието.

⁵ Kolarič, R. Allgemeines Geschichte und sprachgeschichtliche Fragen. – In: Freisinger Denkmälern. München, 1968, s. 74.

2. ПРИПИСКИТЕ С КЪСНА ГЛАГОЛИЦА И КИРИЛИЦА В СИНАЙСКИЯ СЛУЖЕБНИК

На втората половина на лист Пг от Синайския служебник има приписка с късна глаголица с имената на месеците март и април и съкращения на цифри в две колони. Разчетени със сигурност са $\overline{\text{дпн б}}$ и $\overline{\text{мга нд}}$. Това са може би календарни бележки, които отбелязват границите за празнуването на Великден. Тези приписки не са включени в речника.

На лист Пv в геометрично-шнуровидна рамка с функцията на заставка са изброени ред имена на кирилица, които също не са включени напълно в индекса: петръз • павелз • дмнтрз • дмтрз • петръз(а) • марзта • марнѣ • нб(в)анз • семеон • кузъм • павелз • йеорѣн • масталз • ана • петрѣннѣ • софнѣ • ромалдз. Обяснение на тези лични имена с цитирана литература предлага Б. Велчева⁶. Авторката е съгласна с Й. Хам и М. Пантелич, че „няколкото думи с късна глаголица в Синайския служебник са писани от същия писач, който е писал и късната глаголица на л. 1г в Киевските листове“⁷. Датирването на л. 1г от Киевските листове към XII в. е може би валидно и за приписките в служебника, особено ако се приеме, че преписаната на л. 1г молитва към Богородица е превод от латински. За произхода на служебника имат значение имената от възможен западен (хърватски?) произход (ромалдз, масталз, петрѣннѣ) и глаголическата традиция с ѣ, й за имена от южнославянския ареал.

⁶ Велчева, Б. Късната българска глаголица. – Кирило-Методиевски студии, 12, София, 1999, 110–111.

⁷ Велчева, Б. Цит. съч., с. 110.

БИБЛИОГРАФИЯ

- Алмазов, А. И.* Врачевальные молитвы. – Летопись историко-филологического общества при Императорском новороссийском Университете. 8. Византийско-славянский отдел. 5, 1905, 367–514.
- Алмазов, А. И.* К истории молитв на разные случаи. Одесса, 1896.
- Алмазов, А. И.* Тайная исповедь в православной восточной церкви. 1. Общий устав совершения исповеди. Одесса, 1894, 206–212. 3. Приложения. Одесса, 1894, 95–100 (фот. изд. Москва, 1995).
- Алмазов, А. И.* Чин над бесноватым. – Летопись историко-филологического общества при Императорском новороссийском Университете. 9. Византийско-славянский отдел. 6, 1906, 1–96.
- Андреева, В.* Старобългарската изповедна молитва от Синайския требник и нейното старонемско съответствие – Сант-Емерамската молитва. – Старобългарска литература, 17, 1985, 85–97.
- Афанасьева, Т.* Молитвы коленопреклонения в Пятидесятницу в славянских служебниках XI–XVI вв. – *Palaeobulgarica*, 27, 2003, 4, 15–24.
- Афанасьева, Т.* Чинопоследование Великого освящения воды на Богоявление в славянских служебниках XI–XV вв. – *Paleobulgarica*, 28, 2004, 3, 25–45.
- Афанасьева, Т.* К вопросу о порядке следования листов и составе Синайского глаголического служебника XI века. – *Palaeobulgarica*, 29, 2005, 3, 17–35.
- Афанасьева, Т.* Некоторые особенности состава славянских служебников XI–XV вв. в сравнении с греческими евхологиями этого периода. – В: Хризограф. 2. Москва 2005, 200–208.
- Афанасьева, Т.* Древнеславянские переводы анафоры литургии Иоанна Златоуста в служебниках X–XIV вв. – В: Вереница литер. *Studia Philologica*. Москва, 2006, 175–192.
- Бенешевич, В. Н.* Древнеславянская кормчая XIV титулов без толкований. Т. I. Санкт Петербург, 1906. (= *Subsidia Byzantina. Lucis opera literata*. Vol. Пб. Leipzig, 1974).
- Велковска, Е.* Денонощното богослужение в Синайския евхологий. – *Palaeobulgarica*, 24, 2000, 4, 19–34.
- Велковска, Е.* Значението на термина *трьстаъ* в Синайския евхологий. – *Palaeobulgarica*, 23, 1999, 4, 59–63.

Речник-индекс на Синайския евхологий

- Велковска, Е., С. Паренти.* Една молитва „за болни“ в Синайския Евхологий. – Старобългарска литература, 33–34, 2005, 154–165.
- Велчева, Б.* Късната българска глаголица. – В: Кирило-Методиевски студии. 12. София, 1999, 87–152.
- Веселовский, А. Н.* Заметки к истории апокрифов. I. Еще несколько данных для молитвы св. Сисиния от трясавиц. – Журнал Министерства народного просвещения, 245, 1886, май, 288–293.
- Вучкович, Й.* Прилошци за разјашњење неких текстова у нашим богослужбним књигама. – Гласник Српске православне патријаршије, X, 1929, 299–329.
- Гезен А.* История славянского перевода Символов веры. Санкт Петербург, 1884.
- Гранстрем, Е. Э.* Описание русских и славянских пергаменных рукописей. Ленинград, 1953, 78–79.
- Державин, Н. С.* Euchologium Sinaiticum (К вопросу о времени происхождения памятника). – В: Державин, Н. С. Сборник статей и исследований в области славянской филологии. Москва, 1941, 216–231.
- Джонов, Б.* Сант-Емерамската молитва и нейното отношение към изповедната молитва в Синайския тревник. – Годишник на Софийския Университет. Факултет класически и нови филологии, 74, 1984, 3, 67–146.
- Дмитриевский, А. А.* Богослужение в русской церкви в XVI веке. I. Службы круга седмичного и годичного и чинопоследования таинств. Казань, 1884.
- Дмитриевский, А. А.* Доклад об известном составителе греческого евхология Гоаре. – Известия Российской Академии Наук, VI, 1924, 12–18, с. 648.
- Дмитриевский, А. А.* Описание литургических рукописей, хранящихся в библиотеках православного Востока. Т. II. Ευχολόγiα. Киев, 1901.
- Добрев, Ив.* Аквилейска патриаршия. – В: Кирило-Методиевска енциклопедия. Т. I. София 1985, 236.
- Дограмаджиева, Е.* Обстоятелствените изречения в Синайския евхологий. – In: Nahtigalov zbornik. Ljubljana, 1977, 47–66.
- Дограмаджиева, Е.* Участие на Евангелието в изграждането на Синайския евхологий. – Старобългарска литература, 28–29, 1994, 62–65.
- Ευχολόγιον αλβο Μολитвослов или Τревникъ.* Львов, 1695.
- Ευχολόγιον си ест тревник азъкославенскiи.* Перемишл, 1844.
- Ефимова, В.* Об апостолских чтениях в составе Синайского евхология (в связи с последними открытиями в монастыре св. Екатерины на Синае). – Информационный бюллетень Международной ассоциации по изучению и распространению славянских культур, 26, 1992, 4–14.

Речник-индекс на Синайския евхологий

Желязкова, В., Н. Ганчева. Святая земля и рукописное наследие славян (Обзор литературы) – In: *The Holy Land and the Manuscript Legacy of Slavs (= Jews and Slavs, 20)*. Jerusalem–Sofia, 2008, 9–47.

Загурович, йер. Мл̑тъвникъ. Венеция, 1570.

Заозерский, И. А., А. С. Хаханов. Номоканон Иоанна Постника в его редакциях: грузинской, греческой и славянской. Москва, 1902.

Иванова-Мавродинова В., Л. Н. Мавродинова. Украсата на старобългарските ръкописи до края на XI в. – В: Кирило-Методиевски студии. Кн. 12. София, 1999, 26–33.

Ильинский, Г. А. Об одном Афонском Служебнике в погодинском древлехранилище Императорской Публичной библиотеки – *Русский Филологический Вестник*, 52, 1904, 207–213.

Каринский Н. М. Образцы глаголицы. Санкт Петербург, 1908, с. 3, № 6.

Карлинский, А. Е. Старославянская версия Сант-Эммерамской молитвы. – В: Типология и взаимодействие славянских и германских языков. Минск, 1969, 135–162.

Кожухаров, Ст. Една редакция на поместения в Синайския молитвеник *Чинъ надъ исповѣдѣщиимъ са в пергаментен препис от края на XIII в.* – В: Константин-Кирил Философ. Юбилеен сборник по случай 1100-годишнината от смъртта му. София, 1969, 349–367.

Кондаков, Н. П. Путешествие на Синай в 1881 году. Одесса, 1882, 117–118.

Костова, К. Ритмични схеми в Синайския Евхологий. – В: Кирило-Методиевски студии. 8. София, 1991, 121–138.

Кувев, К. Съдбата на старобългарската ръкописна книга през вековете. София, 1986, 193–194.

Максимович, К. А. Техника ранних славянских переводов с латыни. – *Byzantinoslavica*, 64, 2006, 124–152.

Мансветов, И. Д. Euchologium. Glagolski spomenik manastira Sinai brda. Izdao D-r L. Geitler. U Zagrebu, 1882. (Древнейший славянский требник, изданный г. Гейтлером по рукописи, находящейся в Синайской библиотеке) – В: Прибавления к творений святых отцов в русском переводе за 1883 год. 32. Москва, 1883, 347–390.

Мансветов, И. Д. Византийский материал для сказания о двенадцати трясавицах. – В: Древности. Труды Московского археологического общества, 9, 1881, 1, 24–36.

Минчев Г. Дяконската ектения и свещеническите молитви срещу природни бедствия в новите листове на Синайския евхологий. – В: Медиевистика и културна антропология. Сборник в чест на проф. Донка Петканова. София, 1998, 111–132.

- Минчев Г. Мястото на новооткритите листове от Синайския евхологий сред другите текстове от ръкописа. Филологически и литургически анализ на молитвите от денонощния богослужебен цикъл (ἁσματικὴ ἄκολουθία) – *Palaeobulgarica*, 17, 1993, 1, 21–36.
- Мирчева, Е. Фрагменти от най-древния Чин за погребение (Зайковски требник от първата половина на XIV в. – В: Известия на Научния център “Св. Дазий Доростолски”. 2. Силистра, 2007, 109–120.
- Младенов, Ст. Зайковски светогорски требник. – Периодическо списание, 51, 1911, 155–206.
- Момина, М. А. J. C. Tarnanidis, *The Slavonic Manuscripts Discovered in 1975 at St. Catherine’s Monastery on Mount Sinai*. Thessaloniki, 1988. – Вопросы языкознания, 1991, 6, 141–148 (рецензия).
- Огиенко, I. *Исторія церковно-словянскої мови*. Т. V. Ч. I. Пам’ятки старослов’янські X–XI віків. Варшава, 1929.
- Орлов, М. И. *Литургия святого Василия Великого*. Санкт Петербург, 1909.
- Павлов, А. С. Мнимые следы католического влияния в древнейших памятниках югославянского и русского церковного права. Москва, 1892, 30–49.
- Паренти, С. Глаголический список римско-византийской литургии св. Петра (Син. Глаг. 5/N). – *Palaeobulgarica*, 18, 1994, 4, 3–14.
- Пенкова, П. Коментарии на Р. Нахтигал към изданието на Синайския евхологий и днешното състояние на проучванията върху паметника. – In: *Nahtigalov zbornik*. Ljubljana, 1977, 375–388.
- Пенкова-Педерсен, П. Лексикографическая характеристика Синайского евхология. – *Советское славяноведение*, 1978, 2, 83–87.
- Пенкова, П. Методиево градиво в старобългарската литургична традиция – В: Кирило-Методиевски студии. 4. София, 1987, 265–271.
- Пенкова, П. Моравизми. – В: Кирило-Методиевска енциклопедия. Т. II, София, 1995, 719–722
- Пенкова, П. Неизвестен акростих в Зайковския требник. – *Език и литература*, 1986, 3, 35–43.
- Пенкова, П., М. Цибранска. Синайски Евхологий. – В: Кирило-Методиевска енциклопедия. 3. София, 2003, 604–614.
- Пентковский, А. Литургическая терминология в византийско-славянской контактной зоне. – В: *Становление славянского мира и Византия в эпоху раннего средневековья*. Москва, 2001, 87–90.
- Порфирий Успенский. Второе путешествие в Синайский монастырь в 1850 г. Санкт Петербург, 1856, 163.

Речник-индекс на Синайския евхологий

- Порфирьев, И. Я.* Апокрифические молитвы по рукописям Соловецкой библиотеки. – В: Труды четвертого археологического съезда в России. 2. Казань, 1891, 1–24.
- Розанов С. П.* Народные заговоры в церковных Требниках (К истории быта и мыслей). – В: Сборник статей в честь академика А. И. Соболевского, Ленинград, 1928, 30–35 (= Сборник отделения русского языка и словесности, С1, 3).
- Розов, В.* Један рукопис чина јелеосвеђења из XIII века у Музеју Јужне Србије. – Гласник Скопског научног друштва, 13, 1934, 7, 11–41.
- Славова, Т.* Следи от Методиев превод на библијската книга Битие. – *Raiaeobulgarica*, 19, 1995, 4, 53–70.
- Соболевский, А. И.* Материалы и исследования в области славянской филологии и археологии – Сборник отделения русского языка и словесности, LXXXVIII, 3, Санкт Петербург, 1910, 104–106.
- Соболевский, А. И.* Несколько редких молитв из русского сборника XIII в. – Известия отделения русского языка и словесности, 10, 1905, 4, 66–76.
- Соболевский, А. И.* Церковно-славянские тексты моравского происхождения. – Русский Филологический Вестник, 43, 1900, 150–166.
- Срезневский, И. И.* Древние глаголические памятники сравнительно с памятниками кириллицы. Санкт Петербург, 1866, 243–274.
- Срезневский, И. И.* Отрывки из древнего глаголического служебника. – Записки Императорской Академии Наук, 4, 1863, 1, 21–30.
- Срећковић, П.* Чин братотворенју. – Гласник Српског ученог друштва, 63, 1885, 273–286.
- Суворов, Н. С.* Вероятный состав древнейшего исповедного и покаянного устава в восточной церкви. – Византийский Временник, 8, 1901, 3–4, 357–435; 9, 1902, 3–4, 378–435.
- Тончева, Хр.* Новооткрити composita в евхологични ръкописи от XIV–XIX в. – В: Славистика. Сборник с доклади по случай XII Международен конгрес на славистите в Краков, Пловдив, 1998, 173–179.
- Тончева-Тодорова, Хр.* Старобългарските молитви за всяка потреба в развоја на славянската ръкописна книжнина (до края на XIX в.). Пловдив, 2000.
- Тончева-Тодорова, Хр.* Развој на старобългарските чинопоследования за встъпване в монашество през X–XVIII в. Коментар и текстове. Пловдив, 2004.
- Туницкий, Н. Л.* О тексте болгарской рукописи Публичной библиотеки Ф. п. I. 74. – Сборник статей в честь академика А. И. Соболевского. Сборник Отделения русского языка и словесности, 11, 1928, 1, 394–400.

Речник-индекс на Синайския евхологий

- Цибранска-Костова, М. *Злповѣди стѣхъ ѿць* в Синайския Евхологий и западноевропейските пенитенциали. – Старобългарска литература, 37–38, 2007, 91–113.
- Шнитер, М.* Жанрово-стилистична характеристика на апокрифните молитви, включени в състава на требниците. – Във: Втори международен конгрес по българистика. Доклади. 23. Млади българисти. Колоквиум. София, 1989, 285–291.
- Шнитер, М., И. Крълова.* За някои текстове от византийския и славянския Евхологий през периода X–XVI в. – Старобългарска литература, 23–24, 1990, 63–76.
- Якобсон, Р. О.* Тайная служба Константина Философа и дальнейшее развитие старославянской поэзии. – In: *Mélanges G. Ostrogorski*. Beograd, 1952, 153–166.
- Яцимирский, А. И.* Первый печатный славянский Служебник. – Известия Отделения русского языка и словесности Императорской Академии наук. 1. 1896, 4, 792–797.
- Aitzetmüller, R.* Vermischte Beiträge. 1. Zu den Väterbüchern der Vita Methodii. – *Anzeiger für slavische Philologie*, 4, 1970, 48–52.
- Ἀμαντος, Κ.* Ἐπιτίμιον κατὰ τῆς ἀδελφοποιίας. – Ἐπετηρίς ἐταιρίας Βυζαντινῶν σπουδῶν. IV. Athenes, 1927.
- Arranz, M.* La liturgie de l'Euchologe du Sinai. – In : *Christianity among the Slavs. The Heritage of Saints Cyrill and Methodius.* (= *Orientalia Christiana Analecta*, 231). Roma, 1988, 15–74.
- Arranz, M.* La liturgie slave du IXe siècle d'après l'euchologe slave du Sinai. – В: *Международен симпозиум 1100 години от блажената кончина на св. Методий*. 2. София, 1989, 316–340.
- Arranz, M.* La tradition liturgique de Constantinople au IXe siècle au l'Euchologe slave du Sinai. – *Studi sull' Oriente cristiano*, 4, 2000, 2, 41–110.
- Arranz, M.* Les prières presbytérales des Petites Heures dans l'ancien Euchologe byzantin. – *Orientalia Christiana Periodica*, 39, 1973, 67–77.
- Arranz, M.* Les sacrements de l'ancien Euchologe constantinopolitain [2]. – *Orientalia Christiana Periodica*, 48, 1982, 284–335.
- Bakker, M.* The New Testament Lections in the Euchologium Sinaiticum. – *Полата кзнигописанања*, 25–26, 1994, 155–212.
- Benešević, V.* Die “Gebete der heiligen Väter” nach dem Euchologium Sinaiticum. – In: *Jagić-Festschrift. Zbornik u slavu Vatroslava Jagića*. Berlin, 1908, 591–596.
- Böhm, H.* Das Wertheimer glagolitische Fragment. Meisenheim am Glan, 1959.

- Conybeare, F.* Rituale Armenorum being the Administration of the Sacraments and the Breviary Rites of the Armenian Church together with the Greek Rites of Baptism and Epiphany, and the East Syrian Epiphany Rites translated by A. J. Maclean. Oxford, 1905, I–XXXV, 389–406, 415–521.
- Dostál, A.* L' Euchologe slave du Sinai. – Byzantion, 34, 1966, 41–50.
- Džonov, B.* Die angeblichen gotischen Entlehnungen in der altbayerischen Beichte und im St. Emmeramer Gebet. – Palaeobulgarica, 1, 1977, 3, 60–89.
- Engberding, H.* Neues Licht über die Geschichte des Textes der ägyptischen Markusliturgie. – Oriens Christianus, 40, 1956, 51–57.
- Frček, J.* Euchologium Sinaiticum. Texte slave avec sources grècques et traduction française. – Patrologia Orientalis, 24, 1933, 611–802; 25.3, 1939, 487–617.
- Frček, J.* K textové kritice Sinaiského euchologia. – Slavia, 16, 1947, 1–2, 31–46.
- Geitler, L.* Euchologium. Glagolski spomenik manastira Sinai brda. Zagreb, 1882.
- Goar, J.* Euchologion sive Rituale Graecorum. Paris, 1647 (Venezia, 1730; Graz, 1960).
- Grafenauer, I.* Karolinška katecheza ter izvor Brižinskih spomenikov in ЧИНА НАД, ИЗПОВЪДАНИЦИИМЪ СЛ. – Razprave Znanstvenega društva za humanistične vede v Ljubljani, 13. Filološko-lingvistični odsek, 2, 1936, 165–170.
- Grafenauer, I.* Starobavarska (svetoemeramska) molitev v starem slovenskem in stcksl. jeziku. – Slovenski jezik, 1, 1938, 8–54.
- Hahn, J.* Der Imp. rači im Euch. Sin. – In : Münchener Beiträge zur Slavenkunde. Festgabe für Paul Diels. München, 1953, 124–137.
- Hörle, G.* Frühmittelalterliche Mönchs- und Klerikerbildung in Italien. Freiburg, 1914.
- Isačenko, A.* Die althochdeutschen Beichten und ihre altslavische Übersetzung. – Zetschrift für slavische Philologie, 18, 1942, 283–309.
- Jacob, A.* L' eucologe de Porphyre Uspenski. Cod. Leningr. Gr. 2–226 (Xe siècle). – Museon, 68, 1965, 173–214.
- Jagić, V.* Euchologium. Glagolski spomenik manastira Sinai brda. Izdao D-r L. Geitler. Zagreb, 1882 (рецензия). – Archiv für slavische Philologie, 7, 1884, 126–133.
- Jagić, V.* A. C. Павлов. Мнимые следы католического влияния в древнейших памятниках югославянского и русского церковного права. Москва, 1892 (рецензия). – Archiv für slavische Philologie, 15, 1893, 141.
- Jagić, V.* Apokrifi bogomila popa Jeremije. – Starine, 5, 1873, 79–95.
- Jagić, V.* Glagolitica. Würdigung neuentdeckter Fragmente. Wien, 1890, 20–28.
- Jagić, V.* Specimina linguae palaeoslovenicae. Санкт Петербург, 1882, 29–30.

- Jagić, V.* Entstehungsgeschichte der kirchenslavischen Sprache. Berlin, 1913, 251–257.
- Korolina, N.* Un témoin du plus ancien manuscrit cyrillique: l' Euchologe du kniaz Vladimir le Grand. – Echos d' Orient, 33, 1930, 342–346.
- Lang, P.* Jazykovědecký rozbor Euchologia Sinaiského. – Zpráva o cíz. král. real. a vyšším gymnasiu v Příbrami, 1888–1890.
- Lavrov, P., A. Vaillant.* Les règles de Saint Basile en vieux slave: Les feuillets du Zograph. – Revue des études slaves, 10, 1930, 5–35.
- Lazarević, S.* An Unknown Early Slavic Modal Signature. – Byzantinoslavica, 25, 1964, 1–2, 93–108.
- Λειτουργικά. Ὑπὸ τοῦ ἀρχιεπισκόπου πρώην Κεφαλληνίας Σπυρίδωνος. Ἀθήνα, 1911.
- Lettenbauer, W.* Eine lateinische Kanonensammlung in Mähren im 9. Jahrhundert. – Orientalia Christiana Periodica, 18, 1952, 246–249.
- Lysaght, T.* Euchologium Sinaiticum. XIth Century Glagolitic Manuscript. Photofacsimile of the Original MS, OCS Translation (Cyrillic), English Translation with Introduction and Commentary. New Zealand, 1987.
- Maltzew, A.* Begräbnis-Ritus und einige speciellen Gottesdienste der orthodox-katholischen Kirche des Morgenlandes. Berlin, 1897.
- Mareš, F.* An Anthology of Church Slavonic Texts of Western (Czech) Origin. München, 1979.
- Mareš, F.* Česka redakce církevní slovanštiny v světě Besěd Řehoře Velikého (Dvojeslova). – Slavia, 32, 1963, 3, 417–451.
- Mateos, J.* La célébration de la parole dans la liturgie byzantine. Étude historique. Rome, 1971 (= Orientalia Christiana Analecta, 191).
- Mateos, J.* La synaxe monastique des vêpres Byzantines. – Orientalia Christiana Periodica, 36, 1970, № 2, 248–272.
- Mateos, J.* Le Typicon de la Grande Eglise. 1. Le cycle des douze mois. Roma, 1962 (= Orientalia Christiana Analecta 165)
- Matzerath, P.* Buße und hl. Ölzung in der byzantinischen Kirche. Paderborn, 1940. (= Heilige Feiern der Ostkirche, 3)
- Meyer, K.* Altkirchenslavisch-griechisches Wörterbuch des Codex Suprasliensis. Glückstadt und Hamburg, 1935.
- Miklas, H.* Fragen und mögliche Antworten zu den frühesten Zeugnissen des kyrillomethodianischen Schrifttums. – In: Thessaloniki–Magna Moravia. Proceedings of the International Conference. Thessaloniki, 16–19 October 1997. Thessaloniki, 1999, 205–206.
- Morin, J.* Commentarius de sacris Ecclesiae ordinationibus. I. I–XXVIII, 1–509; II. 1–333, Paris, 1655.

- Morin, J.* Commentarius historicus de disciplina in administratione sacramenti poenitentiae tredecim primis seculis in Ecclesia occidentali, et huc usque in orientali observata. Paris, 1651, I–XLI, 1–818.
- Nahtigal, R.* Euchologium Sinaiticum. Starocerkvenoslovanski glagolski spomenik. 1. Fotografski posnetek. Ljubljana, 1941; 2. Text s komentarjem. Ljubljana, 1942.
- Nahtigal, R.* Starocerkvenoslovanski evhologij. – Razprave Znanstvenega društva za humanistične vede v Ljubljani, 2, 1925, 221–288.
- Ottosen, K.* The Responsories and Versicles of the Latin Office of the Dead. Aarhus, 1993.
- Pantelič, M.* O Kijevskim i Sinajskim listićima. – Slovo, 35, 1985, 5–56.
- Papadopoulos-Kerameus, A.* Ἀνάλεκτα Ἱεροσολυμιτικῆς σταχυολογίας. 2. Санкт Петербург, 1894, 1–540.
- Parenti, S.* L' euchologio manoscritto Apostolica Vaticana. Tesina di Licenza. P. I. O. Roma, 1991.
- Parenti, S.* Due preghiere dei "Fogli slavi del Sinai". – L'Altra Europa, 1 (217), 1988, gennaio–febbraio, 47–56.
- Parenti, S.* Influssi italo-greci nei testi eucaristici bizantini dei "Fogli slavi" del Sinai (XI sec.)
- Parenti, S.* Fonti ed Influssi italo-greci nei testi eucaristici bizantini dei "Fogli slavi" del Sinai (XI sec.) – Orientalia Christiana Periodica, 57, 1991, 145–177.
- Parenti, S.* L' Euchologio Slavo del Sinai nella storia dell' euchologio bizantino. (= Filologia slava, 2). Roma, 1997.
- Parenti, S., E. Velkovska.* L' Euchologio Barberini gr. 336. (= Bibliotheca Ephemerides Liturgicae. Subsidia, 80). Roma, 1995.
- Passarelli, G.* L' Euchologio cryptense Γ.β.VII (sec. X). (= ΑΝΑΛΕΚΤΑ ΒΛΑΤΑΔΩΝ, 36). Θεσσαλονίκη, 1982.
- Penkova, P.* Der Beitrag Methods zu den slavischen Totenoffizia. – In: Symposium Methodianum. Beiträge der Internationalen Tagung in Regensburg (17. bis 24. April 1985) zum Gedenken an den 1100. Todestag des Hl. Method. Neuried, 1988, 217–228.
- Plasido de Meester, R. P. D.* Liturgia bizantina. Studi di rito bizantino alla luce della Teologia, del Diritto Ecclesiastico, della Storia, dell' Arte e dell' Archeologia. Libro 2. Parte 6. Rituale-Benedizionale Bizantino. Roma, 1930.
- Polívka, J.* Nejnovější publikace památek staroslověnského písennictví. – Listy Filologické, 11, 1884, 390–412.

- Pradel, F.* Griechische und süditalienische Gebete, Beschwörungen und Rezepte des Mittelalters. Giessen, 1907. (= Religionsgeschichtliche Versuche und Vorarbeiten, hg. von Albrecht Dieterich und Richard Wünsch, 3. 3.)
- Radovich, N.* Analisi insiemistica del lessico slavo-ecclesiastico antico. Padova, 1974.
- Repp, F.* Zur Kritik der kirchenslavischen Übersetzung des sogenannten St. Emmeramer Gebets in Euchologium Sinaiticum. – Zetschrift für slavische Philologie, 22, 1954, 315–332.
- Rudolf L.* Taufe und Firmung im byzantinischen Ritus. Schöningh – Paderborn, 1938 (= Heilige Feiern der Ostkirche, 1).
- Schmidt, H.* Die Nomokanonübersetzung des Methodius. Die Sprache der kirchenslavischen Übersetzung der Συναγωγή des Johannes Scholasticus. Leipzig, 1922.
- Schmitz, W.* Spuren eines römischen Bussbuches im orientalischen Kirchenrecht. – Archiv für katholisches Kirchenrecht, 70, 1893, 278–290.
- Schmitz, W.* Die Bussbücher und das Kanonische Bussverfahren nach Handschriftlichen Quellen. 2. Kanonische Bussbücher fränkisch-römischer Ausgestaltung. Mainz, 1898.
- Schnitter, M., H. Miklas.* Kyrillomethodianische Miscellen. – Anzeiger für slavische Philologie, 22, 1993, 1 (Festgabe für R. Aitzetmüller zum 70. Geburtstag), 141–220.
- Schulte, A.* Griechisch-Deutsches Wörterbuch zum Neuen Testamente. Limburg, 1918.
- Schumann, K.* Die griechischen Lehnbildungen und Lehnbedeutungen im Altbulgarischen. Berlin, 1958.
- Ševčenko, I.* Report on the Glagolitic Fragments (of the *Euchologium Sinaiticum*?) Discovered on Sinai in 1975 and Some Thoughts on the Models of Make-up of the Earliest Glagolitic Manuscripts. – Harvard Ukrainian Studies, 6, 1982, 2, 119–151.
- Słoński, St.* Index Verborum do Euchologium Sinaiticum. Warszawa, 1934.
- Snoj, A.* Staroslovenski rukopisi v sinajskem samostanu sv. Katarine. – Bogoslovni Vestnik, 16, 1936, 3, 161–180.
- Soden, H.* Griechisches Neues Testament. Göttingen, 1913.
- Stankoska, P.* Trojí hlaholské o u Euchologiu sinajském. – In: Cyrillomethodiana. Sborník k uctění památky Mons. Prof. ThDr. Vojtěha Tkadlčika. Olomouc–Praha, 2000, 125–131.
- Stanojević, S.* Zur Bibliographie apokrypher Gebete. – Archiv für slavische Philologie, 21, 1899, 638–639.
- Svane, G.* Ældre Kirkeslavisk Litteratur. 9.–12. århundrede. Århus, 1989.

- Taft, R.* La Liturgia delle Ore in Oriente e Occidente. Milano, 1988.
- Tarnanidis, J.* The Slavonic Manuscripts Discovered in 1975 at St. Catherine's Monastery on Mount Sinai. Thessaloniki, 1988, 65–87.
- Thodberg, C.* Der Byzantinische Alleluarionzyklus. Copenhagen, 1966.
- Tiermeyer, A.* Das Euchologium Ottoboni gr. 434. Dissertatio ad Lauream. P. I. O. Roma, 1992.
- Trautmann, R.* Zum Euchologium Sinaiticum. – Zeitschrift für slavische Philologie, 17, 1941, 52–59.
- Tsibranska-Kostova, M.* Le premier pénitentiel vieux slave “Zapovedi svetich otec” en tant que modèle de texte. – Scripta & e-Scripta, 2, 2004, 243–258.
- Ušeničnik, A.* Najstarejši glagolski spomenik in liturgija sv. Cirila in Metoda. – Bogoslovni vestnik, 10, 1930, 235–253.
- Vaillant, A.* L' Euchologe du Sinai. Particularités de la langue du texte. – Byzantinoslavica, 21, 1960, 75–87.
- Vajs, J.* Rukověť hlaholské paleografie. Praha, 1932, p. 131.
- Vašica, J.* Crkevněslovanský penitenciál českého původu. – Slavia, 19, 1960, 31–48.
- Vašica, J.* Metodějův překlad nomokanonu. – Slavia, 14, 1955, 9–14.
- Velkovska, E.* Fonti greche delle preghiere della tavola dell' Euchologio slavo del Sinai. – Annali dell' Istituto universitario Orientale di Napoli. Slavistica, 3, 1995, 35–42.
- Velkovska, E.* Nuovi paralleli graeci dell' Euchologio slavo del Sinai. (= Filologia slava, 1). Roma, 1996.
- Velkovska, E.* Una peghiera romana nell'Euchologio slavo del Sinai. – Palaeoslavica, 10, 2002, 2, 323–329.
- Velkovska, E.* Funeral Rites in the Byzantine Tradition. – In: Vth International Theological Conference of the Russian Orthodox Church, Orthodox Teaching on the sacraments of the Church, Moscow, 13–16. Nov. 2007, <http://theolcom.ru/doc/sacradoc/draft>
- Vondrák, V.* Althochdeutsche Beichtformeln im Altkirchenslavischen und in den Freisinger Denkmälern. – Archiv für slavische Philologie, 16, 1894, 118–132.
- Vondrák, V.* Zachodnio-europejskie postanowienia pokutne w języku cerkiewno-słowiańskim. – Rozprawy Wydziału filologicznego Polskiej Akademii umiejętności, 40. Kraków, 1904.
- Weingart, M.* Ke dnešnému stavu badání o jazyce a písemnictví církevněslovanském, Byzantinoslavica, 5, 1933–1934, 456–460.
- van Wijk, N.* Zur Vorgeschichte zweier altkirchenslavischer Sprachdenkmäler. 2. Euchologium Sinaiticum. – Archiv für slavische Philologie, 40, 1926, 272–277.

Zagiba, F. Die Missionierung der Slaven aus “Welschland” (Patriarchat Aquileja) im 8. und 9. Jahrhundert. – In: *Cyrillo-Methodiana. Zur Frühgeschichte des Christentums bei den Slaven. 863–1963, 1964, 274–311* (= Slavistische Forschungen. 6.).